

ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกคืออะไร

ศาสนาทุกศาสนา ย่อมมีคัมภีร์หรือตำราทางศาสนาเป็นหลักในการสั่งสอน แม้เดิมจะมีได้ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อมนุษย์รู้จักใช้ตัวหนังสือ ก็ได้มีการเขียนการจารึกคำสอนในศาสนานั้น ๆ ไว้ เมื่อโลกเจริญขึ้นถึงกับมีการพิมพ์หนังสือเป็นเล่ม ๆ ได้ คัมภีร์ศาสนาเหล่านั้นก็มีผู้พิมพ์เป็นเล่มขึ้นโดยลำดับ

พระไตรปิฎก หรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า ตปิฎกหรือเตปิฎกนั้น เป็นคัมภีร์หรือตำราทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับไตรเวท เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ไบเบิลของศาสนาคริสต์ อัล กุรอาน ของศาสนาอิสลาม

กล่าวโดยสรุปศัพท์ คำว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ เมื่อแยกเป็นคำ ๆ ว่า พระ + ไตร + ปิฎก คำว่า พระ เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง คำว่า ไตร แปลว่า ๓ คำว่า ปิฎก แปลได้ ๒ อย่าง คือแปลว่าคัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง แปลว่า กระจาดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง ที่แปลว่ากระจาดหรือตะกร้า หมายความว่าเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจาย คล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของฉะนั้น

พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็นอะไรบ้าง

เมื่อทราบแล้วว่า คำว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ หรือ ๓ ปิฎก จึงควรทราบต่อไปว่า ๓ ปิฎกนั้นมีอะไรบ้าง และแต่ละปิฎกนั้น มีความหมายหรือใจความอย่างไร

ปิฎก ๓ นั้นแบ่งออกดังนี้

๑. วินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี
๒. สุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป
๓. อภิธัมมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ หรือธรรมะที่สำคัญ

เพื่อความเข้าใจชัด ได้ทำเป็นแผนผัง^๑ พิมพ์กำกับไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว ให้เห็นส่วนต่าง ๆ และความหมายของส่วนนั้น ๆ ในพระไตรปิฎกโดยชัดเจน

^๑ หมายถึงแผนภูมิ และแผนผังในหน้า ท และ หน้า อ ส่วนแผนผังในแต่ละปิฎก และแต่ละนิกาย ได้จัดทำเพิ่มขึ้นในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ - ม.พ.ป.

ในที่นี้จะยังไม่กล่าวถึงรายการละเอียดว่า วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก แบ่งส่วนออกไปเป็นอะไรอีก เพราะต้องการให้ท่านผู้อ่านได้ทราบข้อความอื่น ๆ เกี่ยวกับพระไตรปิฎก เช่น ประวัติความเป็นมา เป็นต้น แล้วจึงจะกล่าวถึงส่วนต่าง ๆ ของแต่ละปิฎก ในภายหลัง

ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

การกล่าวถึงความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก จำเป็นต้องกล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ยังมีได้จดจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งหลักฐานเรื่องการท่องจำ และข้อความที่กระจัดกระจายยังมีได้จัดเป็นหมวดหมู่ จนถึงการสังคายนา คือจัดระเบียบหมวดหมู่ การจารึกเป็นตัวหนังสือและการพิมพ์เป็นเล่ม

ในเบื้องต้นเห็นควรกล่าวถึงพระสาวก ๔ รูป ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก คือ

๑. พระอานนท์ ผู้เป็นพระอนุชา (ลูกพี่ลูกน้อง) และเป็นผู้อุปฐากรับใช้ใกล้ชิดของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงจำพระพุทธรวจนะไว้ได้มาก
๒. พระอุบาลี ผู้เชี่ยวชาญทางวินัย ในฐานะที่ทรงจำวินัยปิฎก
๓. พระโสณกุฎทิณณะ ผู้เคยท่องจำบางส่วนแห่งพระสุตตันตปิฎก และกล่าวข้อความนั้นปากเปล่าในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ได้รับสรรเสริญว่าทรงจำได้ดีมาก ทั้งสำเนียงที่กล่าวข้อความออกมาก็ชัดเจนแจ่มใส เป็นตัวอย่างแห่งการท่องจำในสมัยที่ยังไม่มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นตัวหนังสือ
๔. พระมหากัสสป ในฐานะเป็นผู้ริเริ่มให้มีการสังคายนา จัดระเบียบพระพุทธรวจนะให้เป็นหมวดหมู่ ในข้อนี้ย่อมเกี่ยวข้องไปถึงพระพุทธเจ้า พระสารีบุตร และพระจุนทะ น้องชายพระสารีบุตร ซึ่งเคยเสนอให้เห็นความสำคัญของการทำสังคายนา คือจัดระเบียบคำสอนให้เป็นหมวดหมู่ ดังจะกล่าวต่อไป

พระอานนท์เกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างไร

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกบรรพชา และได้ตรัสรู้แล้วแสดงธรรมโปรดเจ้าลัทธิกับทั้งพระราชาและมหาชนในแคว้นแคว้นต่าง ๆ ในปลายปีแรกที่ตรัสรู้นั้นเอง พระพุทธบิดาก็ทรงส่งทูตไปเชิญเสด็จพระศาสดาให้ไปแสดงธรรมโปรด ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงกรุงกบิลพัสดุ์แสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติแล้ว พระประยูรญาติต่างพากันเลื่อมใสให้โอรสของตนออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าเป็นอันมาก

พระอานนท์เป็นโอรสของเจ้าชายสุกโกทนศากยะ ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา เมื่อนับโดยเชื้อสายจึงนับเป็นพระอนุชาหรือลูกผู้น้องของพระพุทธเจ้า ท่านออกบวชพร้อมกับราชกุมารอื่น ๆ อีก คือ ๑. อนุรุทธะ ๒. ภคค ๓. กิมพิละ ๔. ภัททियะ รวมเป็น ๕ ท่านในฝ่ายศากยวงศ์ เมื่อรวมกับเทวทัตซึ่งเป็นราชกุมารในโกถิยวงศ์ ๑ กับอุบาลี ซึ่งเป็นพนักงานภูษามาลา มีหน้าที่เป็นช่างกลบอีก ๑ จึงรวมเป็น ๗ ท่านด้วยกัน ใน ๗ ท่านนี้ เมื่อออกบวชแล้วก็มีชื่อเสียงมากอยู่ ๔ ท่าน คือพระอานนท์ เป็นพุทธอุปัฏฐาก ทรงจำพระพุทธรวจนะได้มาก พระอนุรุทธ์ ชำนาญในทิพยจักขุ พระอุบาลี ทรงจำและชำนาญในทางพระวินัย กับพระเทวทัต มีชื่อเสียงในทางก่อเรื่องยุ่งยากในสังฆมณฑล จะขอปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า

กล่าวเฉพาะพระอานนท์ เป็นผู้ที่สงฆ์เลือกให้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก คือ ผู้รับใช้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะรับหน้าที่นี้ ท่านได้ขอพรหรือนัยหนึ่งเงื่อนไข ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า เป็นเงื่อนไขฝ่ายปฏิเสธ ๔ ข้อ เงื่อนไขฝ่ายขอร้อง ๔ ข้อ คือ

เงื่อนไขฝ่ายปฏิเสธ

๑. ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
๒. ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ประทานบิณฑบาต (คืออาหาร) อันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
๓. ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่โปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับของพระองค์
๔. ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์

เงื่อนไขฝ่ายขอร้อง

๕. ถ้าพระองค์จักเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ ที่ข้าพระองค์รับไว้
๖. ถ้าข้าพระองค์จักนำบริษัทซึ่งมาเฝ้าพระองค์แต่ที่ไกล ให้เข้าเฝ้าได้ในขณะที่มาแล้ว
๗. ถ้าความสงสัยของข้าพระองค์เกิดขึ้นเมื่อใด ขอให้ได้เข้าเฝ้าทูลถามเมื่อนั้น และ
๘. ถ้าพระองค์ทรงแสดงข้อความอันใดในที่ลับหลังข้าพระองค์ ครั้นเสด็จมาแล้วจักตรัสบอกข้อความอันนั้นแก่ข้าพระองค์

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ที่ขอเงื่อนไขฝ่ายปฏิเสธนั้นเพื่ออะไร พระอานนท์กราบทูลว่า เพื่อป้องกันผู้กล่าวหาว่าท่านอุปฐากพระพุทธเจ้าเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ส่วนเงื่อนไขฝ่ายขอร้อง ๔ ข้อนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถาม ท่านก็กราบทูลว่า

๓ ข้อต้นเพื่อป้องกันผู้กล่าวหาว่า พระอานนท์จะอุปฐากพระพุทธเจ้าทำไม ในเมื่อพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุเคราะห์แม้ด้วยเรื่องเพียงเท่านี้

ส่วนเงื่อนไขข้อสุดท้ายก็เพื่อว่าถ้ามีใครถามท่านในที่ลับหลังพระพุทธเจ้าว่า คาถานี้
สูตรนี้ ชาตกนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงในที่ไหน ถ้าพระอานนท์ตอบไม่ได้ ก็จะมีผู้กล่าวว่า
พระอานนท์ตามเสด็จพระศาสดาไปดูจงเงาตามตัว แม้เรื่องเพียงเท่านี้ก็ไม่รู้

เมื่อพระอานนท์กราบทูลชี้แจงดังนั้นแล้ว พระศาสดาก็ทรงตกลงประทานพรหรือ
เงื่อนไขข้อ ๘ ข้อ

เฉพาะพรข้อที่ ๘ เป็นอุปการะแก่การที่จะรวบรวมพระพุทธวจนะเป็นหมวดหมู่
อย่างยิ่ง เพราะเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระอานนท์ได้รับหน้าที่ตอบคำถามเกี่ยว
กับพระธรรม (พระอุบาลี วินัย) เพื่อจัดระเบียบคำสอนให้เป็นหมวดหมู่ในคราวสังคายนา
ครั้งที่ ๑ ซึ่งกระทำภายหลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน

ในสมัยที่วิชาหนังสือยังไม่เจริญพอที่จะใช้บันทึกเรื่องราวได้ดังในปัจจุบัน อันเป็น
สมัยที่ไม่มีเครื่องจด มนุษย์ก็ต้องอาศัยความจำเป็นเครื่องมือสำคัญในการบันทึกเรื่องราว
นั้น ๆ ไว้ แล้วบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การทรงจำและบอกกันด้วยปากต่อ ๆ กันมานี้ เรียกใน
ภาษาบาลีว่า มุขปาฐะ

พระอานนท์เป็นผู้ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่ามีความทรงจำดี สดับตรับฟัง
มาก นับว่าท่านได้มีส่วนสำคัญในการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วจัดเป็นหมวดหมู่
ต่าง ๆ สืบมาจนทุกวันนี้

พระอุบาลีเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกอย่างไร

เรื่องของพระอุบาลี ผู้เคยเป็นพนักงานภูษามาลาในราชสำนักแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ก็น่า
สนใจอยู่ไม่น้อย ท่านออกบวชพร้อมกับพระอานนท์และราชกุมารอื่น ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น
และในฐานะที่ท่านเป็นคนรับใช้มาเดิมก็ควรจะเป็นผู้บวชคนสุดท้าย แต่เจ้าชายเหล่านั้นตกลง
กันว่าควรให้อุบาลีบวชก่อน ตนจะได้กราบไหว้อุบาลีตามพระราชอายุ เป็นการแก้กฏฐิมานะ
ตั้งแต่เริ่มแรกในการออกบวช แต่ท่านก็มีความสามารถสมกับเกียรติที่ได้รับจากราชกุมาร
เหล่านั้น คือเมื่อบวชแล้วท่านมีความสนใจกำหนดจดจำทางพระวินัยเป็นพิเศษ มีเรื่องเล่าใน
พระวินัยปิฎก (วิ.จุลล. ๗/๒๘๔/๑๐๖) ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องวินัยแก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว
ทรงสรรเสริญวินัย กับสรรเสริญท่านพระอุบาลีเป็นอันมาก ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปเรียนวินัย
จากพระอุบาลี นอกจากนั้น ในวินัยปิฎก (วิ.ปริ. ๘/๑๑๖๑ - ๑๒๒๗/๓๖๕ - ๔๑๗) มีพระพุทธ
ภาษิตโต้ตอบกับพระอุบาลีในข้อปัญหาทางพระวินัยมากมาย เป็นการเฉลยข้อถามของพระเถระ
เรียกชื่อหมวดนี้ว่า อุปาสิปฺพญจะ มีหัวข้อสำคัญถึง ๑๔ เรื่อง ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ท่าน

พระอุบาลีได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตอบคำถามเกี่ยวกับวินัยปิฎก จึงนับว่าท่านเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการช่วยรวบรวมข้อพระวินัยต่าง ๆ ทั้งของภิกษุและภิกษุณีให้เป็นหมวดหมู่หลักฐานมาจนถึงทุกวันนี้

พระโสณกุฎิกัณณะเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกอย่างไร

ความจริงท่านผู้นี้ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระไตรปิฎก แต่ประวัติของท่านมีส่วนเป็นหลักฐานในการท่องจำพระไตรปิฎก อันช่วยให้เกิดความเข้าใจดีในเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก จึงได้นำเรื่องของท่านมากล่าวไว้ในที่นี้ด้วย เรื่องของท่านผู้นี้ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก (ขุ.อ. ๒๕/๑๑๙/๑๔๐) อุทาน มีใจความว่า เดิมท่านเป็นอุบาสก เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดของพระมหากัจจानเถระ ท่านพักอยู่ใกล้ภูเขาอันทอดเชื่อมเข้าไปในนครชื่อ กุรุฉมระ ในแคว้นอวันตี ท่านเลื่อมใสในพระกัจจานเถระและเลื่อมใสที่จะบรรพชาอุปสมบท พระเถระกล่าวว่าเป็นการยากที่จะประพตืพรหมจรรย์ ท่านจึงแนะนำให้เป็นคฤหัสถ์ ประพตติตนแบบอนาคาริกะ คือผู้ไม่ครองเรือนไปก่อน แต่อุบาสกโสณกุฎิกัณณะรับบอ้อย ๆ ท่านจึงบรรพชาให้ ต่อมาอีก ๓ ปี จึงรวบรวมพระได้ครบ ๑๐ รูป จัดการอุปสมบทให้ หมายความว่าพระโสณะต้องบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ ๓ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นภิกษุ

ต่อมาท่านลาพระมหากัจจานเถระเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ เขตวนารามกรุงสาวัตถี เมื่อไปถึงและพระพุทธรเจ้าตรัสถาม ทราบความว่า เดินทางไกลมาจากอวันตี ทักขินาถ คืออินเดียดีกได้ จึงตรัสสั่งพระอานนท์ให้จัดที่พักให้ พระอานนท์พิจารณาว่า พระองค์คงปรารถนาจะสอบถามอะไรกับภิกษุรูปนี้เป็นแน่แท้ จึงจัดที่พักให้นิวินิตเดียวกับพระพุทธรเจ้า

ในคืนวันนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่กลางแจ้งจนตีกจึงเสด็จเข้าสู่วิหาร แม้พระโสณกุฎิกัณณะก็นั่งอยู่กลางแจ้งจนตีกจึงเข้าสู่วิหาร ครั้นเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธรเจ้าจึงตรัสเชิญให้พระโสณะกล่าวธรรม ซึ่งท่านได้กล่าวสูตรถึง ๑๖ สูตร อันปรากฏในอฎฐกถวักค์สุตตนิบาต พระสุตตันตปิฎก (ขุ.ส. ๒๕/๓๘๘ - ๔๐๓/๔๔๑ - ๔๘๑) จนจบ เมื่อจบแล้วพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาสรรเสริญความทรงจำ และท้วงทำนองในการกล่าว ว่าไพเราะสละสลวย แล้วตรัสถามเรื่องส่วนตัวอย่างอื่นอีก เช่นว่ามีพรษาเท่าไร ออกบวชด้วยมีเหตุผลอย่างไร

เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอันดีในเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก ว่าได้มีการท่องจำกันตั้งแต่ครั้งพระพุทธรเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ใครสามารถหรือพอใจจะท่องจำส่วนไหน ก็ท่องจำส่วนนั้น ถึงกับมีครูอาจารย์กันเป็นสาย ๆ เช่น สายวินัยดังจะกล่าวข้างหน้า

พระมหากัสสปเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกอย่างไร

พระมหากัสสป เป็นผู้บวชเมื่อสูงอายุ ท่านพยายามปฏิบัติตนในทางเคร่งครัด แม้จะลำบากบ้างก็แสดงความพอใจว่าจะได้เป็นตัวอย่างแก่ภิกษุรุ่นหลัง พระศาสดาทรงสรรเสริญ ท่านว่าเป็นตัวอย่างในการเข้าสู่สกุล ชักกายและใจห่าง^๑ ประพฤติตนเป็นคนใหม่ ไม่คะนองกาย วาจา ใจ ในตระกูล นอกจากนั้นยังทรงสรรเสริญในเรื่องความสามารถในการเข้าฌานสมาบัติ

ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ แม้ไม่มีใครสั่งสอนใครมาก แต่ก็สั่งสอนคนในทางปฏิบัติคือทำตัว เป็นแบบอย่าง เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้ว ท่านได้เป็นหัวหน้าชักชวนพระสงฆ์ให้ทำสังคายนา คือร้อยกรอง หรือจัดระเบียบพระธรรมวินัย นับว่าท่านเป็นผู้มีส่วนสำคัญยิ่งในการทำให้เกิด พระไตรปิฎก อนึ่ง ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ซึ่งท่านชักชวนให้ทำขึ้นนั้น ท่านเองเป็นผู้ถาม ทั้งพระวินัยและพระธรรม ท่านพระอุบาลีเป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระวินัย ท่านพระอานนท์ เป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระธรรม ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในตอนที่ว่าด้วยสังคายนา

ได้กล่าวไว้แล้วว่า ในการปรารภนามของพระเถระ ๔ รูป ประกอบความรู้เรื่อง ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก คือ พระอานนท์ พระอุบาลี พระโสณกุฎทิณณะ และ พระมหากัสสปนั้น ทำให้ความเกี่ยวข้องไปถึงพระพุทธรเจ้า พระสารีบุตร และพระจุนทะ (น้องชายพระสารีบุตร) คือ

พระพุทธรเจ้าทรงแนะนำให้ร้อยกรองพระธรรมวินัย

สมัยเมื่อนิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธิตำคัญคนหนึ่งสิ้นชีพ สวากเกิด แดกกัน พระจุนทะเถระผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร เกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดแก่ พระพุทธรศาสนา จึงเข้าไปหาพระอานนท์เล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงชวนไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า เมื่อกราบทูลแล้วพระองค์ได้ตรัสตอบด้วยข้อความเป็นอันมาก แต่มีอยู่ข้อหนึ่งที่สำคัญยิ่ง (พระสูตรตันตปิฎก ที.ปา. ๑๑/๙๔ - ๑๒๙/๑๐๘ - ๑๓๒) คือในหน้า ๑๑๘ พระผู้มีพระภาค ตรัสบอกพระจุนทะ แนะนำให้รวบรวมธรรมภาสิตของพระองค์ และทำสังคายนา คือจัดระเบียบ ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ เพื่อให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นยั่งยืนสืบไป

พระพุทธรภาสิตที่แนะนำให้รวบรวมพุทธวจนะร้อยกรองจัดระเบียบหมวดหมู่นี้ ถือได้ว่าเป็นเริ่มต้นแห่งการแนะนำ เพื่อให้เกิดพระไตรปิฎกดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

^๑ ไม่ทำตนเป็นผู้สนิทสนม หรือคลุกคลีกับคนในสกุล - ม.พ.ป.

พระสารีบุตรแนะนำให้ร้อยกรองพระธรรมวินัย

ในสมัยเดียวกันนั้น และปรารภเรื่องเดียวกัน คือเรื่องสาวกของนิครนถนาฏบุตร แยกกัน ภายหลังจากที่อาจารย์สิ้นชีวิต คำว่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบแล้ว เห็นว่าภิกษุทั้งหลายยังใคร่จะฟังต่อไปอีก จึงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแทน ซึ่งท่านได้แนะนำให้รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ ธรรมะเป็นข้อ ๆ ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๑๐ ว่ามีธรรมอะไรบ้างอยู่ในหมวด ๑ หมวด ๒ หมวด ๓ จนถึงหมวด ๑๐ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงรับรองว่าข้อคิดและธรรมะที่แสดงนี้ถูกต้อง (พระสุตตันตปิฎก ที.ปา. ๑๑/๒๒๑ - ๒๖๓/๑๙๒ - ๒๔๗) หลักฐานในพระไตรปิฎกตอนนี้มีได้ แสดงว่าพระสารีบุตรเสนอขึ้นก่อน หรือพระพุทธรเจ้าตรัสแก่พระจุนทะก่อน แต่รวมความแล้วก็ต้องถือว่า ทั้งพระพุทธรเจ้าและพระสารีบุตรได้เห็นความสำคัญของการรวบรวมพระพุทธรวจนะ ร้อยกรองให้เป็นหมวดเป็นหมู่มาแล้วตั้งแต่ยังไม่ได้ทำสังคายนาครั้งที่ ๑

พระจุนทะเถระผู้ปรารภนาถิ

เมื่อกล่าวถึงเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก และกล่าวถึงการที่พระพุทธรเจ้า ทรงแนะนำให้ทำสังคายนาที่ดี ถ้าไม่กล่าวถึงพระจุนทะเถระ ก็ดูเหมือนจะมองไม่เห็นความริเริ่ม เอาใจใส่ และความปรารภนาถิของท่าน ในเมื่อรู้เห็นเหตุการณ์ที่สาวกของนิครนถนาฏบุตร แยกกัน เพราะจากข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ท่านได้เข้าพบพระอานนท์ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกพระอานนท์ชวนเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้าด้วยกัน พระพุทธรเจ้าก็ตรัสแนะนำให้ทำสังคายนา ดังกล่าวแล้วข้างต้น ครั้งหลังเมื่อสาวกนิครนถนาฏบุตรแยกกันยิ่งขึ้น ท่านก็เข้าหาพระอานนท์ อีก ขอให้กราบทูลพระพุทธรเจ้าเพื่อป้องกันมิให้เหตุการณ์ทำนองนั้นเกิดขึ้นในพระพุทธรศาสนา พระพุทธรเจ้าจึงแสดงธรรมแก่พระอานนท์ โดยแสดงโพธิปักขิยธรรมอันเป็นหลักของ พระพุทธรศาสนา แล้วทรงแสดงมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๖ ประการ อธิกรณ์ ๔ ประการ วิธีระงับอธิกรณ์ ๗ ประการ กับประการสุดท้ายได้ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ๖ ประการ ที่เรียกว่าสาราณียธรรม อันเป็นไปในทางสงเคราะห์อนุเคราะห์ และมีเมตตาต่อกัน มีความประพฤติและความเห็นในทางที่ตรงร่วมกัน เรื่องนี้ปรากฏใน สามคามสุตตรพระสุตตันตปิฎก (ม.อ. ๑๔/๕๑/๔๒) ซึ่งควรบันทึกไว้ในที่นี้ เพื่อบูชาคุณ คือความปรารภนาถิของพระจุนทะเถระ ผู้แสดงความห่วงใยในความตั้งมั่นยั่งยืนแห่ง พระพุทธรศาสนา

การสังคายนาเป็นเหตุให้เกิดพระไตรปิฎก

แม้ในตอนต้น จะได้รับนามของพระเถระหลายท่าน ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก แต่พระไตรปิฎกก็เกิดขึ้นภายหลังที่ท่านพระเถระทั้งหลายได้ร่วมกันร้อยกรองจัดระเบียบ พระพุทธวจนะแล้ว ในสมัยของพระพุทธเจ้าเองยังไม่มีการจัดระเบียบหมวดหมู่ ยังไม่มีการ จัดเป็นวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก นอกจากมีตัวอย่างการจัดระเบียบวินัย ในการสวดปาฏิโมกข์ลำดับสิกขาบททุกกึ่งเดือน ตามพระพุทธรบัญญัติและการจัดระเบียบ ธรรมะในสังคีตีสสูตรและทศสูตรสูตรที่พระสารีบุตรเสนอไว้ กับตัวอย่างที่พระพุทธเจ้า ทรงชี้แจงวิธีจัดระเบียบพระธรรมแก่พระจุนทเถระและพระอานนท์ในปาสาทิกสูตร และ สามคามสูตร ดังได้กล่าวไว้แล้วในเมืองต้น

พระพุทธเจ้าประทานพระพุทธโอวาทไว้มากหลายต่างกาลเวลา ต่างสถานที่กัน การที่ พระสาวกซึ่งท่องจำกันได้ไว้ได้ และจัดระเบียบหมวดหมู่เป็นปิฎกต่าง ๆ ในเมื่อพระศาสนา นิพพานแล้ว พอเทียบได้ดังนี้ พระพุทธเจ้าเท่ากับทรงเป็นเจ้าของสวนผลไม้ เช่น ส้มหรืออู่นุ่น พระเถระผู้จัดระเบียบหมวดหมู่คำสอน เทากับผู้ที่จัดผลไม้เหล่านั้นห่อกระดาษบรรจุลงไม้ เป็นประเภท ๆ บางอย่างก็ใช้ฝงไม้กันกระเทือนใส่แทนห่อกระดาษ ปัญหาเรื่องของภาษาที่ ใส่ผลไม้เช่นส้มหรืออู่นุ่นก็เกิดขึ้น คือในชั้นแรก คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย เช่น ในสมัยเมื่อใกล้จะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสนา ของท่านทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป”

จึงเป็นอันกำหนดลงเป็นหลักฐานได้อย่างหนึ่งว่า ในสมัยของพระพุทธเจ้ายังไม่มี คำว่า พระไตรปิฎก มีแต่คำว่า ธรรมวินัย คำว่า พระไตรปิฎก หรือ ตปิฎก ในภาษาบาลีนั้น มาเกิดขึ้นภายหลังที่ทำการสังคายนาแล้ว แต่จะภายหลังสังคายนาครั้งที่เท่าไร จะได้กล่าวต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้คำว่า พระไตรปิฎก จะเกิดขึ้นในสมัยหลังพุทธปรินิพพาน ก็ไม่ ทำให้สิ่งที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น คลายความสำคัญลงเลย เพราะคำว่า พระไตรปิฎก เป็นเพียงภาษา กระดาษหรือลังสำหรับใส่ผลไม้ ส่วนตัวผลไม้หรือนัยหนึ่งพุทธวจนะ ก็มี มาแล้วในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระศาสนา

การสวดปาฏิโมกข์ต่างจากการสังคายนาอย่างไร

การสวดปาฏิโมกข์ คือการ “ว่าปากเปล่า” หรือการสวดข้อบัญญัติทางพระวินัย ๑๕๐ ข้อในเมืองแรก และ ๒๒๗ ข้อในกาลต่อมาทุก ๆ กึ่งเดือนหรือ ๑๕ วัน เป็นข้อบัญญัติ

ทางพระวินัย ที่ให้พระภิกษุทั้งหลายต้องลงฟังการกล่าวทบทวนข้อบัญญัติทางพระวินัยนี้ ทุก ๑๕ วัน ถ้าขาดโดยไม่มีเหตุสมควรต้องปรับอาบัติ การสวดปาฏิโมกข์นี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของการบังคับให้ท่องจำซึ่งข้อบัญญัติทางพระวินัย แต่ไม่ใช่ทุกท่านสวดพร้อมกัน คงมีผู้สวดรูปเดียว รูปที่เหลือคอยตั้งใจฟัง และช่วยทักท้วงเมื่อผิด

ส่วนการสังคายนานั้น แปลตามรูปศัพท์ว่า ร้อยกรอง คือประชุมสงฆ์จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวณะ แล้วรับทราบทั่วกันในที่ประชุมนั้นว่าตกลงกันอย่างไร แล้วก็มีกรท่งจำนำสืบต่อ ๆ มา ในชั้นเดิมการสังคายนาปรารภเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จึงจัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวณะไว้ ในครั้งต่อ ๆ มาปรากฏมีการถือผิด ตีความหมายผิด ก็มีกรชำระวินิจฉัยข้อที่ถือผิด ตีความหมายผิดนั้น ซึ่งขาดว่าที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร แล้วก็ทำการสังคายนาโดยการทบทวนระเบียบเดิมบ้าง เพิ่มเติมของใหม่อันเป็นทำนองบันทึกเหตุการณ์บ้าง จัดระเบียบใหม่ในบางข้อบ้าง ในชั้นหลัง ๆ เพียงการจารึกลงในใบลาน การสอบทานข้อผิดในใบลานก็เรียกกันว่าสังคายนา ไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ถือผิด เข้าใจผิดเกิดขึ้น แต่ความจริงเมื่อพิจารณารูปศัพท์แล้ว การสังคายนา ก็เท่ากับการจัดระเบียบ การปิดทวารให้สะอาด ทำขึ้นครั้งหนึ่งก็มีประโยชน์ครั้งหนึ่ง เหมือนการทำ ความสะอาด การจัดระเบียบที่อยู่อาศัย

การสังคายนาจึงต่างจากการสวดปาฏิโมกข์ ในสาระสำคัญที่ว่า การสวดปาฏิโมกข์เป็นการทบทวนความจำของที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทางพระวินัย ส่วนการสังคายนาไม่มีกำหนดว่าต้องทำเมื่อไร โดยปกติเมื่อรู้สึกว่าการจัดระเบียบชำระข้อถือผิดเข้าใจผิดได้แล้ว ก็ลงมือทำตามโอกาสอันสมควร แม้เมื่อรู้สึกว่าจะไม่มีการถือผิดเข้าใจผิด แต่เห็นสมควรตรวจสอบชำระพระไตรปิฎก แก้วตัวอักษร หรือข้อความที่วิปาสคลาดเคลื่อน ก็ถือกันว่าเป็นการสังคายนา ดังจะกล่าวต่อไป

ลักษณะการจัดหมวดหมู่ของแต่ละปิฎก

ได้กล่าวแล้วว่า พระไตรปิฎกนั้น แบ่งออกเป็น วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก โดยลำดับ

พระโบราณจารย์ฝ่ายไทยได้ใช้วิธีย่อหัวข้อสำคัญในแต่ละปิฎก เพื่อจำง่ายเป็นอักษรย่อ

ในการใช้อักษรย่อนั้น

วินัยปิฎกมี ๕ คำ สุตตันตปิฎก ๕ คำ อภิธรรมปิฎก ๗ คำ

ดังต่อไปนี้

วินัยปิฎก

อักษรย่อในปิฎกอื่น ๆ ไม่มีปัญหา คงมีปัญหาเฉพาะวินัยปิฎก คือ *อา ปา ม จู ป*
อา = อาทิกัมม (การกระทำที่เป็นต้นบัญญัติ) หมายถึงเฉพาะรายการพระวินัย ตั้งแต่อาบัติปาราชิก
 ลงมาถึงสังฆาทิเสส *ปา = ปาจิตตีย์* เป็นชื่อของอาบัติในปาฏิโมกข์ เฉพาะตั้งแต่ถัดสังฆาทิเสส
 ลงมา ทั้งสองหัวข้อนี้เป็นการย่ออย่างจับความมากกว่าย่อตามชื่อหมวดหมู่ จึงไม่ตรงกับชื่อ
 ที่ใช้เป็นทางการในวินัยปิฎก ส่วนอีก ๓ ข้อท้ายตรงตามชื่อหมวดหมู่ ฉะนั้น ถ้าจะจัดตามชื่อ
 จึงควรเป็นดังนี้

๑. มหาวิงค์ หรือ ภิกขุวิงค์ ว่าด้วยศีลของภิกษุที่มาในปาฏิโมกข์ (คำว่า ปาฏิโมกข์
 คือศีลที่เป็นใหญ่เป็นสำคัญอันจะต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน)
๒. ภิกขุณีวิงค์ ว่าด้วยศีลของนางภิกษุณี
๓. ม = มหาวัคค์ แปลว่า วรรคใหญ่ แบ่งออกเป็นชั้นธกะ คือหมวดต่าง ๆ ๑๐ หมวด
๔. จู = จุลลวัคค์ แปลว่า วรรคเล็ก แบ่งออกเป็นชั้นธกะ คือหมวดต่าง ๆ ๑๒ หมวด
๕. ป = ปรีวาร หมายถึงหัวข้อเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เป็นการย่อหัวข้อสรุปเพื่อความ
 วินิจฉัยปัญหาใน ๔ เรื่องข้างต้น

แต่ความเข้าใจของชาวอังกฤษที่ตั้งสมาคมบาลีปกรณ์ขึ้นพิมพ์พระไตรปิฎกใน
 ประเทศอังกฤษ เขาแบ่งวินัยปิฎกออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. สุตตวิงค์ หมายถึงรวมทั้งศีลของภิกษุและภิกษุณี
๒. ชั้นธกะ หมายถึงรวมทั้งมหาวัคค์และจุลลวัคค์
๓. ปรีวาร คือหัวข้อเบ็ดเตล็ด

ปัญหาเหล่านี้ ไม่ได้ทำให้เกิดการผิดพลาดหรือบกพร่องในวินัยปิฎกแต่ละประการใด
 ต้นฉบับก็ตรงกัน เป็นแต่การเรียกชื่อหัวข้อ หรือวิธีแบ่งหัวข้อต่างกันออกไปเท่านั้น

ในหนังสืออรรถกถาวินัย (ส.ปา. ๑/๒๑) พระอรรถกถาจารย์จัดหัวข้อย่อวินัยปิฎกไว้
 ว่า ชื่อว่าวินัยปิฎก คือ “ปาฏิโมกข์ ๒ (ภิกขุปาฏิโมกข์ ภิกขุณีปาฏิโมกข์) วิงค์ ๒ (มหาวิงค์
 หรือภิกขุวิงค์กับภิกขุณีวิงค์) ชั้นธกะ ๒๒ (รวมทั้งในมหาวัคค์และจุลลวัคค์) และปรีวาร ๑๖”
 เรื่องเหล่านี้ คงเป็นปัญหาในการเรียกชื่อหมวดหมู่ตามเคย ถ้ารู้ความหมายแล้วจะท่องจำหัวข้อ
 ย่อ ๆ แบบไทยว่า อา ปา ม จู ป ก็คงได้ประโยชน์เท่ากัน อนึ่ง ท่านผู้อ่านจะเข้าใจยิ่งขึ้นเมื่ออ่าน
 ถึงภาค ๔ อันว่าด้วยความย่อแห่งพระไตรปิฎก เพราะจะได้เห็นหัวข้อที่แบ่งออกไปเป็นหมวดหมู่
 รong ๆ ลงไปจากหมวดใหญ่อย่างชัดเจน

สูตรต้นตปิฎก

หัวข้อย่อแห่งสูตรต้นตปิฎกมี ๕ คำ คือ ที ม สัง อัง ขู ดังต่อไปนี้

๑. ที = ทีฆนิกาย แปลว่า หมวดยาว หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้ส่วนหนึ่ง ไม่ปนกับพระสูตรประเภทอื่น ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๓๔ สูตร
๒. ม = มัชฌิมนิกาย แปลว่า หมวดปานกลาง หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดกลาง ไม่สั้นเกินไป ไม่ยาวเกินไป ไว้ส่วนหนึ่ง ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๑๕๒ สูตร
๓. สัง = สังยุตตนิกาย แปลว่า หมวดประมวล คือประมวลเรื่องประเภทเดียวกันไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น เรื่องพระมหากัสสป เรียกกัสสปสังยุต เรื่องอินทริย์ (ธรรมะที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน) เรียกอินทริยสังยุต เรื่องมรรค (ข้อปฏิบัติ) เรียกมคคสังยุต ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๗,๗๖๒ สูตร^๑
๔. อัง = อังคุตตรนิกาย แปลว่า หมวดเรียงด้วยองค์ คือจัดลำดับธรรมะไว้เป็นหมวด ๆ ตามลำดับตัวเลข เช่น หมวดธรรมะข้อเดียว เรียกว่าเอกนิบาต หมวดธรรมะ ๒ ข้อ เรียกทูกนิบาต หมวดธรรมะ ๓ ข้อ เรียกติกนิบาต ดังนี้ เป็นต้น จนถึงหมวดธรรมะ ๑๐ ข้อ เรียกทสกนิบาต หมวดธรรมะเกิน ๑๐ ข้อ เรียกอติเรกทสกนิบาต ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๙,๕๕๗ สูตร^๑
๕. ขู = ขุททกนิกาย แปลว่า หมวดเล็กน้อย รวบรวมข้อธรรมที่ไม่จัดเข้าใน ๔ หมวดข้างต้น มารวมไว้ในหมวดนี้ทั้งหมด เมื่อจะแบ่งโดยหัวข้อใหญ่ก็มี ๑๕ เรื่อง คือ
  - (๑) ขุททกปาฐะ แปลว่า บทสวดเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยมากเป็นบทสวดสั้น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

^๑ การนับจำนวนสูตรนี้กล่าวตามหลักฐานของอรรถกถา เพราะในสังยุตตนิกายและอังคุตตรนิกาย บางแห่งก็ไม่บอกชื่อสูตร

- (๒) ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม คือธรรมภาษิตสั้น ๆ ประมาณ ๓๐๐ หัวข้อ (ส่วนเรื่องพิสดารมีท้องเรื่องประกอบปรากฏในอรรถกถา)
- (๓) อุทาน แปลว่า คำที่เปล่งออกมา หมายถึงคำอุทานที่เป็นธรรมภาษิต มีท้องเรื่องประกอบเป็นเหตุปรารภในการเปล่งอุทานของพระพุทธเจ้า
- (๔) อิติวุตตกะ แปลว่า “ข้อความที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้” เป็นการอ้างอิงว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อความไว้อย่างนี้ ไม่มีเรื่องประกอบ มีแต่ที่ขึ้นต้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสไว้อย่างนี้
- (๕) สุตตนิบาต แปลว่า รวมพระสูตร คือรวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน มีชื่อสูตรบอกกำกับไว้
- (๖) วิมานวัตถุ แปลว่า เรื่องของผู้ได้วิมาน แสดงเหตุดีที่ให้ได้ผลดีตามคำบอกเล่าของผู้ได้ผลดีนั้น ๆ
- (๗) เปตวัตถุ แปลว่า เรื่องของเปรตหรือผู้ล่วงลับไป ที่ทำกรรมชั่วไว้
- (๘) เถรคาถา ภาษิตต่าง ๆ ของพระเถระผู้เป็นอรหันตสาวก
- (๙) เถรีคาถา ภาษิตต่าง ๆ ของพระเถรีผู้เป็นอรหันตสาวิกา
- (๑๐) ชาดก แสดงภาษิตต่าง ๆ เกี่ยวโยงกับคำสอนประเภทเล่านิทาน (ท้องเรื่องพิสดารมีในอรรถกถา เช่นเดียวกับธรรมบท)
- (๑๑) นิทเทส แบ่งออกเป็นมหานิทเทสกับจุฬานิทเทส คือมหานิทเทสเป็นคำอธิบายพระพุทธภาษิตในสุตตนิบาต (หมายเลข ๕) รวม ๑๖ สูตร ส่วนจุฬานิทเทสเป็นคำอธิบายพระพุทธภาษิตในสุตตนิบาต (หมายเลข ๕) ว่าด้วยปัญญาของมาณพ ๑๖ คน กับ ชัคควิสาณสูตร กล่าวกันว่าเป็นภาษิตของพระสารีบุตรเถรเจ้า
- (๑๒) ปฎิสัมภิทามัคค์ แปลว่า ทางแห่งปัญญาอันแตกฉาน เป็นคำอธิบายหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวกันว่าพระสารีบุตรเถรเจ้าได้กล่าวไว้

- (๑๓) อปทาน แปลว่า คำอ้างอิง เป็นประวัติส่วนตัวของแต่ละท่านเอาไว้ ซึ่งอาจแบ่งได้
 คือเป็นอดีตประวัติของพระพุทธเจ้า ของพระเถระอรหันตสาวก ของพระเถรี
 อรหันตสาวิกา ส่วนที่เป็นประวัติการทำความดีของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น
 มีคำอธิบายว่า เป็นพระพุทธรักษาচিতร์สละให้พระอานนท์ฟัง
- (๑๔) พุทธวงศ์ แปลว่า วงศ์ของพระพุทธเจ้า หลักการใหญ่เป็นการแสดงประวัติของ
 พระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ องค์ รวมทั้งของพระโคตมพุทธเจ้าด้วยจึงเป็น
 ๒๕ องค์ นอกจากนั้นมีเรื่องเบ็ดเตล็ดแทรกเล็กน้อย
- (๑๕) จริยาปิฎก แปลว่า คัมภีร์แสดงจริยา คือการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า
 ซึ่งแบ่งหลักใหญ่ออกเป็นทาน (การให้) ศีล (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย)
 และเนกขัมมะ (การออกบวช)

ข้อสังเกตท้ายสุดตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎกซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ นิกายดังกล่าวมาแล้ว คือที่ฆนิกายจนถึง
 ขุททกนิกายนั้น บางครั้งพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ๕ นิกายนี้แหละ จะเรียกว่าประมวลได้ครบ
 ทั้งสามปิฎกก็ได้ คือถือว่า นอกจากพระพุทธรวณะที่อยู่ใน ๔ นิกายข้างต้นแล้ว พระพุทธรวณะ
 ที่เหลือจัดเข้าในขุททกนิกาย คือหมวดเบ็ดเตล็ดทั้งหมด คือทั้งวินัยปิฎกและอภิธรรมปิฎก
 จัดเข้าในขุททกนิกายทั้งสิ้น คำว่า นิกายนี้ ในที่บางแห่งใช้คำว่า อาคม แทน
 พระไตรปิฎก ฝ่ายเถรวาทที่ปรากฏแปลในฉบับจีน ชาวจีนใช้คำว่า อาคม หมายถึงแทน
 พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาท

อภิธรรมปิฎก

หัวข้อย่อแห่งอภิธรรมปิฎก มี ๗ คำ คือ *สัง วิ ธา ปุ ก ย ป* ดังต่อไปนี้

๑. *สัง* = สังคณี ว่าด้วยการรวมหมู่ธรรมะ คือธรรมะแม้จะมีมากเท่าไร ก็อาจรวมหรือจัดเป็นประเภท ๆ ได้เพียงไม่เกิน ๓ อย่าง
  ๒. *วิ* = วิภังค์ ว่าด้วยการแยกธรรมะออกเป็นข้อ ๆ เช่น เป็นขั้น ๕ เป็นต้น ทั้งสังคณีและวิภังค์นี้ เทียบด้วยคำว่า สังเคราะห์ (Synthesis) และวิเคราะห์ (Analysis) ในวิทยาศาสตร์ เป็นแต่เนื้อหาในทางศาสนากับทางวิทยาศาสตร์ มุ่งไปคนละทาง คงลงกันได้หลักการว่า ควรเรียนรู้ทั้งในทางรวมกลุ่มและแยกกลุ่ม เช่น รถคันหนึ่งควรรู้ทั้งการประกอบเข้าเป็นคันรถ และการแยกส่วนต่าง ๆ ออกฉะนั้น
  ๓. *ธา* = ธาตุกถา ว่าด้วยธาตุ คือธรรมะทุกอย่าง อาจจัดเป็นประเภทได้โดยธาตุ อย่างไร
  ๔. *ปุ* = ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ ๖ ประการ เช่น บัญญัติขั้น บัญญัติอายตนะ จนถึงบัญญัติเรื่องบุคคล พร้อมทั้งแจกรายละเอียดเรื่องบัญญัติบุคคลต่าง ๆ ออกไป
  ๕. *ก* = กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถาม คำตอบ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (พระอรรถกถาจารย์ กล่าวว่า เป็นคำถาม ๕๐๐ คำตอบ ๕๐๐ แต่ตัวเลข ๕๐๐ นี้ อาจหมายถึงหลายร้อย เพราะเท่าที่นับกันดูแล้ว ได้คำถาม คำตอบ อย่างละ ๒๑๙ ข้อ)
  ๖. *ย* = ยมก ว่าด้วยธรรมเป็นคู่ ๆ บางทีการจัดคู่ก็มีลักษณะเป็นตรรกวิทยา ซึ่งจะได้กล่าวถึงในภาค ๔ ย่อความแห่งพระไตรปิฎก
  ๗. *ป* = ปัญฐาน ว่าด้วยปัจจัย คือสิ่งสนับสนุน ๒๔ ประการ
- เป็นอันว่า หัวใจย่อแห่งพระไตรปิฎก คือ
- อา ปา ม จุ ป ที ม สัง อัง ขุ สัง วิ ธา ปุ ก ย ป* มีรายละเอียดดังกล่าวมานี้

ลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

แม้ว่าพระไตรปิฎกจะนับว่าเป็นคัมภีร์สำคัญ และเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีคัมภีร์อื่นอีกที่เกี่ยวข้องด้วย จึงควรทราบลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ดังต่อไปนี้

๑. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น ๑ เรียกว่าบาลี
๒. คำอธิบายพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น ๒ เรียกว่าอรรถกถา หรืออรรถนิธาน
๓. คำอธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้น ๓ เรียกว่า ฎีกา
๔. คำอธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้น ๔ เรียกว่าอนุฎีกา

นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ที่แต่งขึ้น ว่าด้วยไวยากรณ์ภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ และอธิบายศัพท์ต่าง ๆ เรียกรวมนั้นว่า สัททวิเสส เป็นสำนวนที่เรียกกันในวงการนักศึกษายุคใหม่ ปรากฏในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า เมื่อทำการสังคายนา ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๓๑ เพื่อชำระพระไตรปิฎกนั้น ได้มีการชำระคัมภีร์สัททวิเสสต่าง ๆ ด้วย โดยมีพระพุฒาจารย์เป็นแม่กอง

การจัดชั้นของบาลีอรรถกถา ก็เนื่องด้วยกาลเวลานั้นเอง

พระไตรปิฎกเป็นของมีมาก่อน ก็จัดเป็นหลักฐานชั้น ๑

คำอธิบายพระไตรปิฎกแต่งขึ้นประมาณ ๔๕๖ ปีภายหลังพุทธปรินิพพาน จึงจัดเป็นชั้น ๒

ส่วนฎีกานั้น แต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๕๘๗ จึงนับเป็นหลักฐานชั้น ๓

อนึ่ง คัมภีร์อนุฎีกานั้น แต่งขึ้นภายหลังฎีกาในยุคต่อ ๆ มา เป็นคำอธิบายฎีกาอีกต่อหนึ่ง จึงนับเป็นหลักฐานชั้น ๔

อย่างไรก็ตาม แม้พระไตรปิฎกจะเป็นหลักฐานชั้น ๑ เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธภาษิตในกาลามสูตร ท่านก็ไม่ให้ติดใจเกินไป ดังคำว่า มา **ปิฎกสมุปทาเนน** อย่าถือโดยอ้างตำรา เพราะอาจมีผิดพลาดตกหล่นหรือบางตอนอาจเพิ่มเติมขึ้น แสดงว่าพระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล สอบสวนดูให้เห็นประจักษ์แก่ใจของตนเอง เป็นการสอนอย่างมีน้ำใจกว้างขวางและให้เสรีภาพแก่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นยังเป็นการยืนยันให้นำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อได้ประจักษ์ผลนั้น ๆ ด้วยตนเอง แม้จะมีพระพุทธภาษิตเตือนไว้มิให้ติดตำราจนเกินไป แต่ก็จำเป็นต้องรักษาตำราไว้ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษา เพราะถ้าไม่มีตำราเลยจะยิ่งซ้ำร้าย เพราะจะไม่มีแนวทางให้รู้จักพระพุทธศาสนาเลย ฉะนั้น การศึกษาให้รู้และเข้าใจในพระไตรปิฎก จึงเป็นลำดับแรก เรียกว่า **ปริยัติ** การลงมือกระทำตามโดยควรแก่จริตอัธยาศัย เรียกว่า **ปฏิบัติ** การได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้น ๆ เรียกว่า **ปฏิเวธ**

คำอธิบายพระไตรปิฎกอย่างย่อ ๆ ของพระอรรถกถาจารย์

ท่านผู้อ่านได้ทราบแล้วว่า คำอธิบายพระไตรปิฎก เรียกว่า อรรถกถา จึงควรทราบต่อไปว่า ท่านผู้แต่งตำราอรรถกถานั้น เรียกกันว่า พระอรรถกถาจารย์ เฉพาะคำว่า พระไตรปิฎกนี้มีคำอธิบายย่อ ๆ ของพระอรรถกถาจารย์ไว้ ดังจะนำมากล่าวต่อไปนี้^๑

๑.

๑. วินัยปิฎก เป็น อาณาเทศนา
คือการแสดงธรรมในลักษณะตั้งเป็นข้อบังคับโดยส่วนใหญ่
๒. สุตตันตปิฎก เป็น โวหารเทศนา
คือการแสดงธรรมยกย้ายสำนวนให้เหมาะสมแก่จริตอัธยาศัยของผู้ฟัง
๓. อภิธรรมปิฎก เป็น ปรมัตถเทศนา
คือการแสดงธรรมเจาะจงเฉพาะประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูง ไม่เกี่ยวข้องกับท้องเรื่องหรือโวหาร

๒.

๑. วินัยปิฎก เป็น ยถาปราชสาสนะ
คือการสอนตามความผิด หรือโทษชนิดต่าง ๆ ที่พึงเว้น
๒. สุตตันตปิฎก เป็น ยถานุโลมสาสนะ
คือการสอนโดยอนุโลมแก่จริตอัธยาศัยของผู้ฟัง ซึ่งมีต่าง ๆ กัน
๓. อภิธรรมปิฎก เป็น ยถาธัมมสาสนะ
คือการสอนตามเนื้อหาแท้ ๆ ของธรรมะ

๓.

๑. วินัยปิฎก เป็น สังขราสังวรกถา
คือถ้อยคำที่ว่าด้วยความสำรวมและไม่สำรวม
๒. สุตตันตปิฎก เป็น ทิฎฐิวินิเวฐนกถา
คือถ้อยคำที่สอนให้พ้นนคลาย ทิฎฐิ คือความเห็นผิด

^๑ ส.ป.๑. ๑/๒๕ - ๒๖

๓. อภิธัมมปิฎก เป็น นามรูปปริจเฉทกถา
คือถ้อยคำที่สอนให้กำหนดนามแลรูป คือร่างกาย จิตใจ

๔.

๑. วินัยปิฎก เป็น อธิศีลสิกขา
คือข้อศึกษาเกี่ยวกับอธิศีล คือศีลชั้นสูง
๒. สุตตันตปิฎก เป็น อธิจิตตสิกขา
คือข้อศึกษาเกี่ยวกับสมาธิชั้นสูง
๓. อภิธัมมปิฎก เป็น อธิปัญญาสิกขา
คือข้อศึกษาเกี่ยวกับปัญญาชั้นสูง

๕.

๑. วินัยปิฎก เป็น วิติกมปทาน
คือเครื่องละกิเลสอย่างหยาบ ที่เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดศีล
๒. สุตตันตปิฎก เป็น ปริยภูฐานปทาน
คือเครื่องละกิเลสอย่างกลางอันรัดรั้งจิต ได้แก่นิวรณ์คือกิเลส
อันกั้นจิตมิให้เป็นสมาธิ
๓. อภิธัมมปิฎก เป็น อนุสยปทาน
คือเครื่องละกิเลสอย่างละเอียด อันได้แก่กิเลสที่นอนอยู่ในสันดาน
เหมือนตะกอนนอนก้นตุ่ม ไม่มีอะไรมากวนก็ไม่แสดงตัวออกมา
นอกจากนั้นยังได้อธิบายโดยใช้ศัพท์ ปทาน ในรูปอื่นอีก ซึ่งเห็นว่าเท่าที่นำมา
กล่าวนี้พอแล้ว จึงไม่นำมากล่าวทั้งหมด

ข้าพเจ้าได้นำคำอธิบายย่อ ๆ ของพระอรรถกถาจารย์มากล่าวไว้ในที่นี้ เพื่อเป็น
แนวพิจารณาของท่านผู้อ่าน ต่อไปนี้ขอท่านได้โปรดอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการ
ชำระ การจารึกและการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทย กับทั้งข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก
และความย่อแห่งพระไตรปิฎก อันปรากฏในภาค ๒ ภาค ๓ และภาค ๔ โดยลำดับ